

Adam Smith – piewca wolności i wróg złotej ekonomii

25 lipca 2015

17 lipca 1790 roku zmarł jeden z ważniejszych filozofów brytyjskiego Oświecenia – szkocki pisarz Adam Smith, autor „Bogactwa Narodów”, nazywany ojcem współczesnej ekonomii. Co ciekawe, Smith pisał mało, opublikował dwa większe dzieła, a pozostałe zapiski przed śmiercią spalił.

Urodził się w mieście Kirkcaldy w środkowej Szkocji. Jego ojciec był dobrze sytuowanym prawnikiem, zmarł jednak tuż po narodzinach syna, który od tego czasu wychowywany był przez samotną matkę. W wieku trzech lat został podobno porwany przez cyganów, lecz szybko uwolniony, a kolejne trzy lata później rozpoczął edukację w Burgh School of Kirkcaldy, określanej przez jego biografa Johna Rae mianem najlepszej prywatnej szkoły w Szkocji. Mając czternaście lat trafił na Uniwersytet w Glasgow, gdzie studiował etykę pod okiem wczesnooświeceniowego filozofa Francisa Hutchesona. To właśnie wtedy młody Smith zafascynował się oświeceniowo pojmowanym rozumem i ideologią liberalną (w szczególności wolnością słowa i wymiany dóbr). W przyszłości poskutkowało to stworzeniem zupełnie nowej, kontrowersyjnej teorii gospodarczo-społecznej.

Aby zrozumieć jak rewolucyjne były postulaty Adama Smitha należy wpierw spojrzeć na sytuację polityczno-ekonomiczną krajów Europy Zachodniej w XVIII wieku. W owym czasie najsilniejszym prądem myślowym w gospodarce był merkantylizm (twórcą terminu był francuski minister Jean Colbert) czyli przekonanie, że bogactwo kraju zależne jest od posiadanych przez nie zasobów pieniądza kruszcowego, co implikowało stawianie eksportu (dostarczającego gotówki) wyżej niż importu (który powodował gotówki odpływ). Słowem: dodatni bilans handlowy ponad wszystko.

Smith dokonał wielu zmian w sposobie myślenia o ekonomii, z których chyba najważniejszą jest przeniesienie punktu widzenia z państwa-imperium (jak miało to miejsce w systemach merkantylnych) na pojedyncze jednostki, kierujące się samolubnym interesem. Twierdził on, że ludzie dążący do realizacji własnych celów i zaspokajania własnych potrzeb wchodzi w dobrowolne interakcje natury gospodarczej, ustalając warunki umowy zadowalające wszystkie zainteresowane strony. Interakcje te tworzą większą całość, w której popyt i podaż, niczym „niewidzialna ręka”, wpływają na ceny dóbr, umożliwiając sprawne działanie systemu bez państwowej ingerencji. Jako oświeceniowy liberał Smith podchodził do państwa z dystansem, a kupców określał jako ludzi bez narodowości – pisał, iż kupiec zniesmaczony wysokimi podatkami lub innymi negatywnymi czynnikami jest w stanie bez większych problemów przenieść się ze swoim kapitałem do innego państwa. Należy jednak zwrócić uwagę, że nie był państwu wrogi – popierał progresję podatkową i państwowe inwestycje w niektórych dziedzinach gospodarki np. w przypadku kanalizacji miejskiej i szeroko pojętej infrastruktury.

Równie ciekawe jak to, że Smith przerzucił punkt widzenia z państwa na jednostkę, jest jego opór wobec uznawania złota i srebra za miernik zamożności – w „Bogactwie Narodów” napisał: „zboże jest niezbędne, srebro jest jedynie nadmiarem”. Uważał, że wartość kruszców wynika tylko i wyłącznie z ich rzadkości oraz naleciałości kulturowych, co wyraźnie kłóciło się z podejściem merkantylistów, traktujących owe metale jak posiadające obiektywną wartość.

Ostatnią z najważniejszych idei przedstawionych w „Bogactwie Narodów” jest podział pracy (ang. division of labour), czyli twierdzenie, że im większy nacisk położony jest na specjalizację pracowników, tym skuteczniejsza jest ich praca. Smith w swoim dziele podaje bardzo dużo bezpośrednich przykładów, kilkakrotnie odwołuje się np. praktyki do wytwarzania gwoździ. Stwierdza, iż jeden kowal, zajmujący się

produkcją gwoździ nie jest w stanie dorównać zespołowi kowalskiemu, w którym każdy pracownik wykonuje tylko część procesu, oczywiście pod względem ilości wyprodukowanych gwoździ przypadających na jedną roboczogodzinę. Smith zauważył też, że należy pamiętać, iż pojedynczy kowal rzadko kiedy produkuje same gwoździe!

O życiu prywatnym filozofa wiemy niewiele. Wynika to głównie z faktu, iż zniszczył on niemal wszystkie prywatne zapiski. Smith nigdy się nie ożenił, a większość życia spędził mieszkając ze swoją matką. Ciekawostką jest jego iście kapitalistyczna zasada, którą kierował się w dyskusjach – sądząc, iż opowiadanie w szczególności o jego pomysłach przyczyni się do spadku zysków ze sprzedaży książek po prostu unikał tematu. Równie niechętnie pozował do portretów, przez co większa ich część tworzona była z pamięci. Wśród badaczy toczy się również dyskusja na temat poglądów religijnych filozofa, najczęściej nazywanego deistą, co było w czasach Oświecenia dość popularne. Smith był przeciwny teorii predestynacji (chyba nie uważał na kalwińskiej katechezie), sądząc, że ludzie, którym powodzi się lepiej od innych zawdzięczają to wypadkowej szczęścia i osobistego wysiłku.

Poglądy Smitha nie budzą już takich kontrowersji jak w chwili ich publikacji. Kapitalizm, oparty na klasycznej teorii ekonomicznej, której rozwój zawdzięczamy właśnie publikacjom szkockiego filozofa, stał się systemem dominującym w skali światowej, a liberalna idea wolności osobistej, która była przez Smitha propagowana równie mocno co wolność gospodarcza, jest podstawą systemu prawnego w większości cywilizowanych państw świata. Z poglądami Adama Smitha warto się zapoznać choćby ze względu na zwykłą, historyczną ciekawość – wszak jego opus magnum jest książką nie tylko o ekonomii. Zawiera kompleksowy obraz społeczeństwa, widzianego oczami utalentowanego literacko filozofa Oświecenia.

Autorstwo: Jakub Mikołaj Rozdżestwieński

Źródło: Histmag.org

BIBLIOGRAFIA

1. Adam Smith, „Bio”,
<http://www.biography.com/people/adam-smith-9486480>.
2. Adam Smith Institute, <http://www.adamsmith.org/>.
3. Great Thinkers of the Scottish Enlightenment (II), „BBC History”,
http://www.bbc.co.uk/history/scottishhistory/enlightenment/features_enlightenment_enlightenment2.shtml.
4. Heilbroner Robert L., Adam Smith, „Encyclopedia Britannica”, <http://www.britannica.com/biography/Adam-Smith>.
5. Smith Adam, An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations, Londyn 1776.